

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

“ลางสาต” ถือเป็นผลไม้ประจำจังหวัดอุตรดิตถ์ ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “อุตรดิตถ์เมืองลางสาตหวาน บ้านพระยาพิชัยดาบหัก ถิ่นสักใหญ่ของโลก” เนื่องจากมีรสชาติอร่อยรสหวานอมเปรี้ยว ส่วนใหญ่ปลูกมากในเขตอำเภอลับแลและอำเภอเมืองบางส่วน เพราะมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมแก่การปลูกลางสาต คือมีอากาศร้อนและมีความชื้นสูงตลอดปี บริเวณที่ปลูกเป็นป่าโดยธรรมชาติ ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง เป็นส่วนป่าแบบวนเกษตร คือปลูกลางสาตแซมกับไม้ผลอื่น ๆ เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด เป็นต้น รวมถึงปลูกแซมกับไม้ป่าชนิดอื่น ๆ เช่น ยางนา ยางแดง สะพุง เป็นต้น และมีต้นไม้อื่นที่ปลูกไว้ใช้ประโยชน์ เช่น กาแฟ หมากผู้หมากเมีย ผักพื้นบ้าน ฯลฯ ทั้งนี้เกษตรกรผู้ปลูกได้คำนึงถึงประโยชน์และการรักษาระบบนิเวศของป่าให้เกิดความสมดุล เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวเกษตรกรมักจะตัดลางสาตที่แก่จัดเท่านั้น ทำให้ลางสาตมีรสชาติหวานหอม เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นแหล่งปลูกลางสาตที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเกษตรกรผู้ปลูกลางสาต จำนวน 7,093 ราย และปริมาณผลผลิต 14,658.6 ตัน (กรมส่งเสริมการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 26 เมษายน 2559) แต่ในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมามีราคาตกต่ำเหลือกิโลกรัมละ 5-6 บาทเท่านั้น (เท่ากับค่าจ้างตัดลางสาต) ขณะที่กระบวนการผลิตลางสาตมีต้นทุนเฉลี่ยสูงถึง 22.30 บาทต่อกิโลกรัม (คณะวิจัยผู้สังเคราะห์ : วันที่ 4 ธันวาคม 2559) จึงทำให้เกษตรกรหลายรายตัดต้นลางสาตทิ้งแล้วเสียยอดต้นลองกองแทน เพราะลองกองมีราคาสูงกว่าลางสาต คงเหลือไว้เฉพาะต้นลางสาตที่เก็บไว้กินเองเท่านั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานกลุ่มไม้ผลจังหวัดอุตรดิตถ์ (นายสุชาติ ปินจันทร์ : 4 ธันวาคม 2559) พบว่า ปัจจุบันพื้นที่ปลูกลางสาตของ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ในอนาคตอาจทำให้ผลผลิตลางสาตหมดไปจากลับแลก็ได้ และที่สำคัญคำขวัญของจังหวัดที่บอกว่า “เมืองลางสาตหวาน” อาจต้องเปลี่ยนไปเป็นคำอื่นแทน อย่างไรก็ตาม การที่ลางสาตเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 นั้น ถือเป็นเรื่องดีกับเกษตรกรที่ยังมีผลผลิตอยู่ เพราะในปี พ.ศ.2560 ราคาเพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 6 บาทเป็นกิโลกรัมละ 15-20 บาท แต่ก็ยังจำหน่ายได้ไม่มาก เนื่องจากผลลางสาตมีข้อจำกัดคือ มียางที่เปลือก และเน่าเสียง่าย เมื่อเก็บไว้ประมาณ 2-3 วัน เปลือกจะเริ่มมีสีน้ำตาล ทำให้แม่ค้า/พ่อค้า ไม่รับซื้อ ประกอบกับต้นลางสาตค่อนข้างสูง ทำให้ค่าจ้างตัดแพง เกษตรกรจึงปล่อยให้ร่วงคาต้น เป็นปุ๋ยบำรุงดินในสวนแทน ซึ่งคิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูญเสียไปไม่น้อยกว่า 219.89 ล้านบาทต่อปี หรือประมาณ 30,999.44 บาทต่อครัวเรือนต่อปี จากการจัดเวทีเสวนากับเกษตรกรพบว่า ที่ยังคงรักษาต้นลางสาตไว้แม้ว่าขายไม่ได้ราคา เป็นเพราะต้องการอนุรักษ์ลางสาตให้อยู่คู่กับจังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนั้นหากเกษตรกรสามารถจำหน่ายลางสาตในราคาที่สูงกว่า 22.30 บาทต่อกิโลกรัม (ราคาต้นทุนเฉลี่ย) จะก่อเกิดรายได้คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า 326.88 ล้านบาทต่อปี หรือ ไม่น้อยกว่า 46,085.82 บาทต่อครัวเรือนต่อปี อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลางสาตสดมีอายุการเก็บรักษาสั้นและมียางที่เปลือก จึงเป็นข้อจำกัดทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่นิยมรับประทานลางสาตสด และจากการสำรวจยังไม่พบผลิตภัณฑ์แปรรูปจากลางสาตวางจำหน่ายในท้องตลาด แม้ว่าจะมีการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำลางสาตมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้แก่ น้ำลางสาตพาสเจอร์ไรซ์ ไวน์ลางสาต ลางสาตในน้ำเชื่อม และแยมลางสาต (วรรณนก เชื้อนสุข. 2545) รวมทั้งลางสาตแช่อิ่มอบแห้ง (ปิยวรรณ ปาลาศ และคณะ. 2553) เพื่อเพิ่มมูลค่าและแก้ปัญหาลางสาตล้นตลาด และพบว่าผลิตภัณฑ์แปรรูปจากลางสาตได้รับความสนใจจากผู้บริโภคค่อนข้างมากเนื่องจากเป็น

ผลิตภัณฑ์ใหม่ แต่ก็ยังไม่มีนำไปแปรรูปในเชิงพาณิชย์ ประกอบกับในช่วงเดือน สิงหาคม-กันยายน 2560 ได้มีการทดลองส่งจำหน่ายกลางสาตคุณภาพให้กับร้านเลมอนฟาร์ม พบว่าในขั้นตอนของการตัดแต่งและคัดแยก จะมีกลางสาตที่มีขนาดไม่ได้มาตรฐาน และหลุดร่วงจากช่อไม่สามารถส่งจำหน่ายได้ ประมาณ 7.3 เปอร์เซ็นต์ (สุทธิรัตน์ ปาลาศ. 2560) ซึ่งการนำกลางสาตส่วนนี้ไปแปรรูปจะสามารถเพิ่มมูลค่าได้

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากกลางสาตที่สามารถผลิตในเชิงพาณิชย์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากลางสาต เพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภค สามารถกระจายรายได้สู่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกลางสาต และผู้ประกอบการ ในลักษณะการค้าที่เป็นธรรม บนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้บริบทของพื้นที่

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่มจากกลางสาต
- 1.2.2 เพื่อออกแบบกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกลางสาตเชิงพาณิชย์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารจากกลางสาตในรูปแบบผลิตภัณฑ์ขั้นต้น ชั้นกลาง และผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป โดยใช้กลางสาตจากกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ และคำนึงถึงการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากที่สุด

1.3.2) ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ประกอบการในพื้นที่ที่ร่วมดำเนินงานวิจัย ได้แก่ บริษัทสวนผลไม้เนโก บริษัทบุญดำรงศรี กรีนฟาร์ม ร้านฟาร์มเมอร์ช็อป ร้านบ้านบนดอย และกลุ่มผู้ผลิตกลางสาตอูตรดิตถ์ PGS เลมอนฟาร์ม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

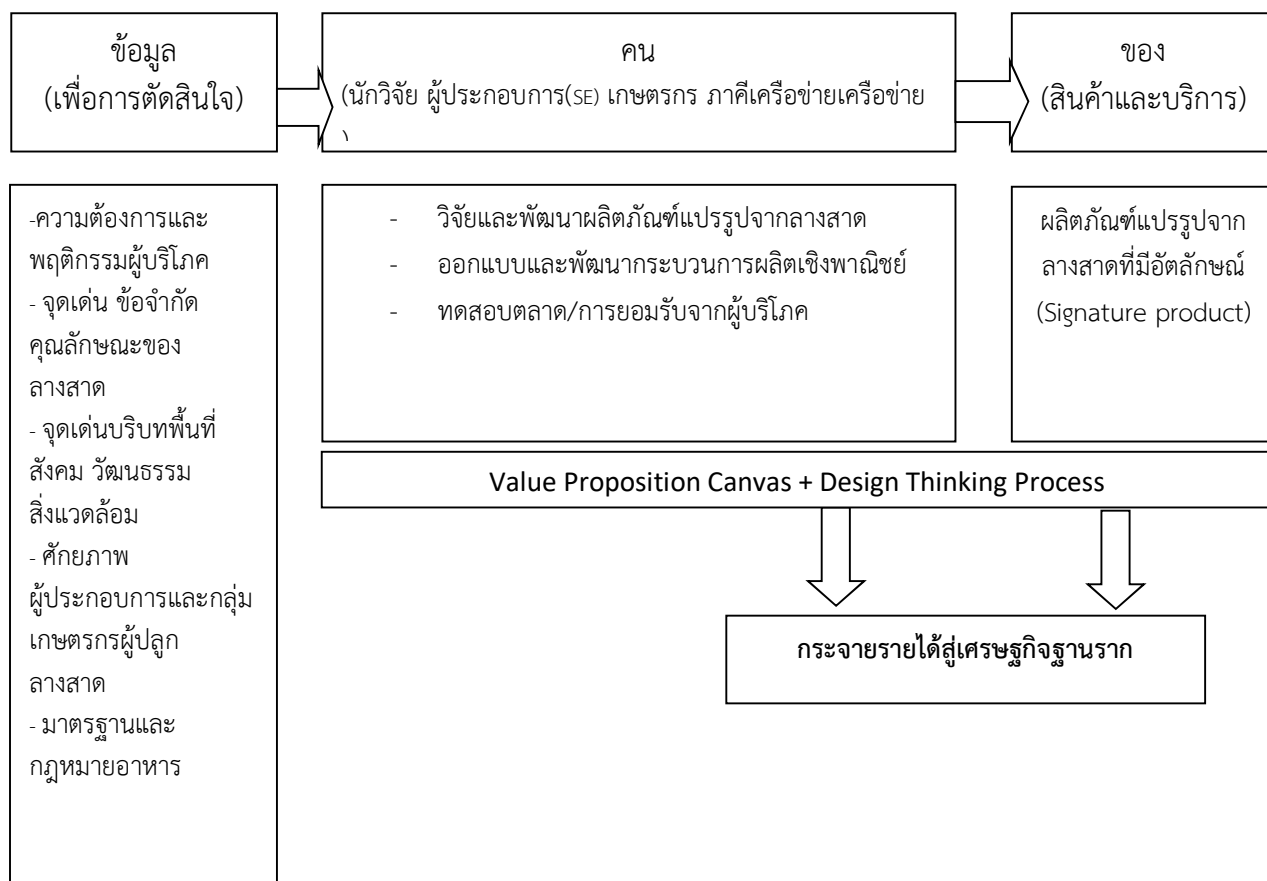
- 1.4.1) ได้ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากกลางสาต ไม่น้อยกว่า 5 ชนิด
- 1.4.2) รูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกลางสาตที่เหมาะสมกับบริบทผู้ประกอบการในพื้นที่

1.5 ผลกระทบของโครงการ

- 1.5.1) เกษตรกรผู้ปลูกกลางสาต และคนในชุมชน มีรายได้เพิ่มขึ้น

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ใช้แนวคิดงานวิจัยชุมชนเชิงพาณิชย์ ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ข้อมูล คน และของ และใช้กรอบแนวคิด Value Proposition Canvas และ Design Thinking มาช่วยในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้า และคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการผลิตและจำหน่ายเชิงพาณิชย์ภายใต้บริบทพื้นที่ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย